

XVII. PÜSPÖKI JELENTÉS

1938. november 17.

Ravasz László 1938 tavaszán Kecskeméten –
„május 13-án a kecskeméti és solti egyházmegye lelkipásztoraival tartottam
bizalmas megbeszélést.”

Nagyméltóságú Főgondnok Úr!
Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

A múlt évi kerületi közgyűléstől e mostaniig annyi nagyjelentőségű esemény tanúi voltunk, amennyit máskor évek, sőt évtizedek alatt sem tapasztalhattunk. Bármily különböző formában jelentkeztek is ezek az események, gyökerükben mégis egy nagy hadjáratnak megnyilvánulásaiul tekinthetők. Az európai művelődés szemünk láttára átalakul és ez az átalakulás megváltoztatja a térképet, a nemzetek társadalmát, az emberek világnézetét, s benne új helyet és jelentőséget nyernek a múltból átörökölt nagy történelmi intézmények. Miután az egyház, mint a legegységesebb intézmény, az ilyen egyetemes válsággal minden ponton érintkezésben van, nincs olyan esemény, amely ne érdekelne minket, mint Krisztus anyaszentegyházának egyik élő tagját az evangélium szerint megtisztított magyarországi keresztyén egyházat.

Események

A múlt évi közgyűlésünktől utunk majdnem egyenesen a zsinat tárgyaló termébe vezetett. A zsinat határozatai közül kiemelem az egyházközségi bíraskodásnak kiterjesztését a reverzálissal kapcsolatos vétségekre, továbbá a lelkészek, tanítók és tanárok áthelyezését könnyebbé és gyorsabbá tevő szabályok meghozatalát, végül a nemzeti ünnepeken, különösen pedig István király emlékére rendelt nemzeti ünnepen egyházunk magatartásának világos megszabását. Mindezekkel a magyar református egyház rugalmasabb, cselekvésre képesebbé lett, a magyar lelki egységet úgy szolgálta, hogy saját hittudatának pozitív tartalmával a magyar közgondolkodás áthatására ünnepi alkalmat biztosított magának. Különösen is felhívom a lelkipásztorok figyelmét a reverzálissal foglalkozó zsinati utasításra s kérem a kerületet, rendelje el, hogy az egyházközségek az első év tapasztalásairól jelentést tegyenek s e jelentéseket az egyházmegyéek terjesszék fel a jövő évi közgyűlésre.

A római katolikus egyház félszázados megújulásának és előretörésének káprázatos bemutatkozása volt a budapesti eucharisztikus kongresszus. Másutt volt alkalmam ennek mérlegét megadni. Most csak annyit állapítok meg, hogy az egész ékes és nagyszerű benyomás bámulatos gyorsan emlékké halványult, viszont református híveink öntudatában a Szentírásnak és hitvallásainknak az úrvacsoráról, a Krisztus áldozatáról, testtelételeéről és az igazi istentiszteletről való tanítása mélyebb barázdát szántott, mint máskor bármikor, vagy enélkül egyáltalában szánthatott volna.

Bár sok mindenféle erőfeszítés történt arra, hogy az eucharisztikus kongresszus és István király megünneplése valahogy összelegyedjék, mégis nyilvánvalóan kidomborodott, hogy István király emléket az egész magyar nemzet ünnepelte. Az egy és oszthatatlan magyar nemzetnek legmagyarabb magva az a hazai reformátusság, amely hite parancsára keményen eltávoztat minden római katolikus tanítást a szentekről, de evangéliumi keresztyénységében, tiszta magyarságában, s erős történelmi öntudatában, Isten előtti hálaadással gondolt első és legnagyobb királyunkra, aki népét a keresztyénység boldog ismeretére elvezette, a nyugati művelődés egyenjogú tényezőjévé tette, államiságának alapjait lerakta, s egész egyéniségének szinte szimbolikus jelentőségével jövendő történetének nemcsak első ezer esztendejére jelölte ki sorsát és hivatását.

A jubileumi évben hazatérülő külföldi magyarok közül összeszedtük református feleinket, s elvittük őket Debrecenbe, egy református világggyűlésre. Ez a gyűlés egyszerűségével, de méreteinek nagyságával, hangulatának áhítatos erejével és a belőle kisugárzó gondolatok tündöklő világosságával mindnyájunkra nézve felejthetetlen élmény volt, s a jövőre programmszerű állásfoglalásnak tekinthető.

Kidomborodott, a magyar vér ritka és drága volta, a magyar lét és sors isteni értelme és nagyszerű kötelezettsége, világos lett előttünk mindazoknak a tényezőknek rendkívüli becse, amelyek minket magyarságunkban megtartanak, az a lényeges és nélkülözhetetlen összefüggés, amely a három létformában élő magyarságot, a csonka törzset, az utódállamok magyar kisebbségeit, s a nagy világban szétszóródott diaspora magyarságot összefűzi, egyiket a másikért felelőssé teszi, s egyiket a másik életének táplálásában és fenntartásában áldott szerephez juttatja.

Már épen készülődünk, hogy a nagy ünnepi év koronáját feltegyük, a 400 éves debreceni kollégium előtt való fiúi hódolással, s elmondjuk mit adott az egész magyar protestantizmusnak, rajta keresztül a magyar nemzeti művelődésnek, s az egyetemes emberi célok szolgálatának ez az áldott tűzhely, gazdag fészkek, pusztai csipkebokor, folyóvizek mellé plántáltatott fa, tövisek között kivirult liliom, midőn a mi ünneplésünkkel párhuzamosan fonódó, növekvő, feszülő történelmi erők egy olyan kirobbanás lehetősége elé állítottak, amik mellett még az elmúlt világháború méretei és szörnyűségei is eltörpülnek.

Ugyanis Európában a felhalmozott ellentéteket a világháború nem oldotta meg azért, mert a reákövetkező békességet a bosszú ihlette, a tudatlanság és rosszakarat szerezte, s rettenetes igazságtalanságokkal, rettenetes szenvedélyek és veszedelmek robbanó anyagát helyezték el abban a mélységben, ahova a nemzetek létének gyökerei nyúlnak le. Az, amit velünk és Németországgal elkövettek, mindkettőnket testileg és lelkileg halálra szánva, azt eredményezte, hogy a germán őserő mélységeiből megindult egy regenerálódási folyamat, ez egy akaratszani tüneményes egyéniségéhez kapcsolódott úgy, hogy egyik a másikat teremtette és inspirálta, s a végén 1938. márciusában a remegő és elsápadt Európa szeme láttára egy gigászi mozdulattal visszacsatolta Ausztriát a német anyabirodalomba. Ezzel a szudétánémetek sorsa el volt döntve, s a versaillesi békében megteremtett Csehszlovákia sorsa meg volt pecsételve. Még mindnyájunk emlékezetében él annak a rettenetes és csodálatos eseménysorozatnak csontunk velejét megrázó villamos ereje, amelynek diadalmas kibontakozásaképpen a Felvidék magyarlakta területei visszatértek az anyaországba, s húsz év óta idegen uralom által sanyargatott véreink, városaink és falvaink, erdőink és mezőink, hegyeink és rónáink újra eleven darabjává váltak az ezeréves élő nemzettestnek. Ezzel csonka Magyarország népességének és területének egynolcadával gazdagodik meg, tehát aránylagosan olyan erőgyarapodáshoz jut, mint Németország Ausztria csatlakozásával. Igaz, hogy ezzel idegen uralom alatt élő véreinknek még csak egyharmada tért vissza hozzánk, de ez egyharmad visszatéréssel Magyarország nemcsak számban kifejezhető nyereséghez jut, hanem egy olyan erkölcsi diadalhoz, amelynek jelentősége kiszámíthatatlan. Visszanyertük hitünket a történelmi igazságszolgáltatásban, öntudatunk, önbizalmunk, felelősségérzetünk és életbátorságunk meggyarapodott, Magyarország helyreállításának mindenekfelett való ügye a szólamok ködvilágából a realpolitika józan célkitűzésévé vált.

Halottak

E robajos és roppant események sziklagörgetege között halvány árnyékként suhannak el és néznek vissza reánk kedves halottjaink. Az első *Balogh* Elemér pozsonyi lelkipásztor, a Dunáninneri Egyházkerület püspöke és a szlovenszkói református egyház konventjének lelkészelnöke. Gyermekdeden tiszta lelke, aranyos, diákos kedélye, rendkívüli történelmi tudása, könyvgyűjtő szenvedélye, s alázatosságba burkolózó irónikus fölénye egy olyan egyéniséggé olvadt össze benne, amelyet nem lehet és nem szabad ennek a nemzedéknek elfelejtenie. Kegyelettel jegyzem fel, hogy végrendeletében páratlan könyvtárának unikumait és régi magyar ritkaságait a Dunamelléki Egyházkerület főiskolájára hagyta. Halála után azonnal megtettük a szükséges intézkedéseket jogaink biztosítására, azonban, fájdalom, a

közbejött események mindezekig még megakadályozták e jogok érvényesítését. De a Dunamelléki Egyházkerület kétszeres meghatottsággal és kegyelettel gondol a távol küzködő és elhanyagolt bajtársra, akinek halálában oldódik fel az a titok, hogy egyik legjobb barátunk, s bőkezű fautorunk¹ volt. – Mély megdöbbenéssel szenvedtük át azt a fájdalmat és veszteséget, amelyet *Maklár* Károly tiszántúli püspök váratlan halála okozott. Nem kereste azt a díszet és terhet, amelyet egyházkerülete rá ruházott. A díszet komolyan és szerényen viselte, a teher alá oda adta teste és lelke minden erejét. Emlékezetét kegyelettel áldjuk, s életéből és halálából Isten szívéig ható beszédjét érezzük ki arról, hogy az Ő gondolatai nem a mi gondolataink, s lehetként eltűnő életünk felett az égig ér az Ő irgalmassága és dicsősége. – Különösképen dunamelléki veszteség volt *Varga* Sándor vértessaljai esperesnek gyászos elhunytja. Még pár évvel ezelőtt ő volt a Dunamelléki Egyházkerület vénei között a legfiatalabb. Még most is, férfikorának és életerejének teljében szolgálhatna, ha a gyilkos kór meg nem őrli vasesztségének látszó szervezetét. Dunamelléki paróchián született, a mi iskolánknak volt kiváló tanulója, leszámítva katonai-lelkészi szolgálatát, életének minden percét, testi és lelki erejét maradék nélkül ennek az egyházkerületnek szentelte. Széles érdeklődésű, nagy ismeretkörű, tanulni szerető, világosságra szomjas és világosságot közlő ember volt. Szerette ítéleteit megrögzíteni, kicsiszolni, s úgy raktározni el, mint amelyeknek érvényéhez kétség nem fog férni soha. De meleg szívével és dolgos kezével annyira benne élt a gyakorlati életben, hogy megállapításait valahányszor szükségessé vált, mindig revideálta. Meleg kedélye, hű baráti szíve, hamar fellobbanó és hamar ellágyuló bocsánatot kérő és megbocsátani kész lelkülete a szakadatlanul fejlődő keresztyén jellem életteljes és rokonszenves példáját mutatja. Az egyházi életnek minden fokán, zsinaton, konventen, kerületen, egyházmegyén és egyházközségben a legjobb mértéket ütötte, amit a mai református lelkész-nemzedék felmutatni képes. Legyen áldott emlékezet!

Az evangélikus testvéregyházat érte súlyos veszteség dr. *Domján* Elek tiszai püspök elhunytával. Alig egy esztendei szolgálat után a nagy történelmi izgalmak súlya alatt mély érzésű szíve felmondta a szolgálatot. Gondoljunk rá kegyelettel s ezúton is fejezzük ki részvétünket családjá és egyházkerülete előtt.

Halott munkatársaink névsorát áldó kegyelettel iktassuk jegyzőkönyvünkbe. Csötönyi János, Molnár János, Fábrián Dénes a pesti egyházmegyéből, Domby Béla, Hajdú József gimnáziumi helyettes igazgató a kecskeméti egyházmegyéből, a jobb sorsra érdemes, meghasonlott lelkű Gergely János a baranyai egyházmegyéből, Gál Antal a vértessaljai, s Lampérth Gyula a somogyi egyházmegyéből mentek el a minden élők útján. Áldás emlékezetükre!

Búcsú és köszöntés

Elbúcsúzunk a nyugalomba menő dr. *Szabó* Aladártól, a budapest-józsefvárosi gyülekezet lelkipásztorától. Vele az az eset történt, hogy már életében történelmi névvé vált. Ebben nagy kiváltság és isteni kegyelem rejlik, de nagyon sok nehézség következik belőle, rá is, környezetére is. Mikor elbúcsúzunk tőle, felemlgetjük azt a nagy szerepet, amelyet a református egyház ébredési mozgalmában játszott. Volt olyan idő, amikor minden evangéliumi és missziói munka és szolgálat az ő hitéből táplálkozott, példaadó és ihlető egyéniségének engedelmességedett. Rendkívüli szellemi és erkölcsi képességekkel megáldva, a profetikai hivatástudat páratlan átütő erejével és szent egyoldalúságával végezte azt az alapvető munkát, amelynek gyümölcséből él és gazdagszik egy tőle – talán csak látszat szerint – eltávolodó nemzedék. Szívükből kívánjuk, hogy a nyugalom napjai verőfényesedjék, hatásban és gyümölcsben gazdagok legyenek.

¹ jótevő, pártfogó

Iskoláink éléről néhány kiváló egyéniség búcsúzik. Dr. *Sebestyén* Jenő tíz évi teológiai igazgatóság után átadta helyét dr. *Budai* Gergelynek és vonult vissza a legáldottabb lelkipásztori szolgálatba, abba, amelyet egy teológiai professzor végez, s legkivált a dogmatika professzora. Óhajtjuk, hogy adminisztratív gondoktól megszabadulva, megújult erővel szentelje magát a tudomány művelésére és tanítására. – *Székely* János a gyönki, *Marton* Sándor a kecskeméti leányliceum igazgatói állásából búcsúzik el. Mindkettő ügyis, mint tanár, ügyis, mint igazgató, egyike volt e generáció legértékesebb és legrokonszenvesebb nevelőinek. Iskoláikat utódaikra, példájukat tanártársaikra, lelkük világosságát tanítványaikra, egész egyéniségük nemes hatását kortársaikra és környezetükre testálva elmennek, de magukkal viszik mindnyájunk elismerését és háláját.

A köszöntések sorát *Sörös* Béla nevével kezdem meg. Már régóta ő volt a felvidéki magyarkálvinizmus legmunkásabb és leghasznosabb egyénisége. Rendkívüli szervező ereje, tiszta tájékozódási képessége, s irányt mutató vezető képessége egyik nagy ígérete volt az ottani magyarságnak. Ő teremtette meg a losonci lelkészképző szemináriumot, ő vezette az egyház és az állam közötti tárgyalásokat a szlovenszói református egyház közjogi elhelyezkedésénél és törvénykönyv megalkotásánál. Nagy megnyugvás volt tehát mindnyájunkra, hogy egyházkerülete őt emelte a püspöki székbe. Püspöki szolgálatának nagy jutalma és elégtétele, szinte szimbolikus jelentősége az, hogy mikor a névtelen szolgálat háttéréből az élre került, első nagy tényleg hazavezetni népét a magyarországi református egyházba, ahol az ideiglenes szervezetek megszűnnek ugyan, de a nagy szolgálatok értéke soha feledésbe nem megy, s a belső érték adta kiválóságot a külső dísz hiánya éppúgy nem csökkenti, mint hiányát megléte nem pótolja. – Belső és személyesen is rezdülő érzésekkel köszöntöm a tiszántúli püspöki székben dr. *Révész* Imrét, egykori tanítványaim közül immár a harmadik püspököt. Négy évig tanítványom, nyolc évig tanártársam, kora ifjúságától mostanig változatlanul hű bajtársam és barátom, ég és világoskodik a legnagyobb egyházkerület püspöki székében. Kiváltságos szelleme, evangéliumi tudományai, kálvini jelleme, örökségének, adományainak és saját erőfeszítésének páratlan együttese a magyar református egyház mai nemzedékének egyik legnagyobb ígéretévé teszük őt. Isten áldása legyen szolgálatán.

Szívből köszöntöm egyházkerületünk vezérkarában régi bajtársunkat, *Benkó* Ferencet, a somogyi egyházmegye gondnokát; kedves ismerősünket és rég várt barátunkat, *F. Szabó* Géza solti gondnokot, végül a vértessaljai egyházmegye élén *B. Szabó* János újonnan megválasztott esperest, Varga Sándornak jóbarátját, jobb kezét, eszményeinek és módszerének osztályosát.

Köszöntöm azokat az atyánkfiait, akiket az elmúlt év folyamán legmagasabb helyről méltó elismerés tüntette ki. *Kiss* Zsigmond esperest, esperesi karunk doyenjét² kormányfőtanácsosi kiténtetése alkalmából, s hozzáteszem, hogy a benne való örvendezést Isten százszorosan megtette nekünk akkor, amikor őt halálos veszedelemből, szinte a sír torkából csodálatos kézzel kiemelte, s egyéniségének szellemi és erkölcsi javaival együtt mintegy még egyszer nekünk ajándékozta. Szívből köszöntöm ugyanilyen kiténtetése alkalmából a budapesti egyházmegye esperesét *Szabó* Imrét, aki fiatalsága mellett a székesfőváros magas gyertyatartójában hősiességet égeti magát s szép új fényvel messze világít. Nagy örömet okozott nekünk tanítóképző intézetünk igazgatójának, *Váczy* Ferencnek kiténtetése is. Iskolaügyünk irányítói tudják, hogy az ő egyszerű, nemes egyénisége, szelíd, de törhetetlen energiája, kiváló pedagógiai bölcsesége milyen nagy értéket jelent a Dunamelléki Egyházkerületre nézve. A nagykőrösi tanítóképezde elsőrangú intézetté vált, belőle új generáció megy szét és áll munkába. Tanítócságunk,

² legidősebbjét

vele együtt népiskoláink színvonala szemelláthatóan emelkedik. Mindez Váczy Ferenc szolgálatával és egyéniségével szorosan összefüggő eredmény.

A szomszéd portára is átmentünk, egy kedves és ékes hajlékba, ahol a bányakerület püspökét, dr. Raffay Sándort ünnepelte híveinek serege, az egész magyar társadalom, püspöki szolgálatának huszadik évfordulója alkalmából. Gazdag, színes, bölcs, kedves és jó ember, pásztor és barát, aki jótétemény volt kortársaira, s ezért mindnyájunkat hálára kötelez.

Államhoz való viszonyunk

Az államhoz való viszonyunkban új mozzanatról nem tudnék beszámolni. Az államhatalom erősödése kívánatos, erősödésében azonban sorvad a társadalmi autonómia, s ezek között a legnemesebb, nemzeti szempontból a legértékesebb: az egyházi autonómia is. Ma teljes a harmónia egyház és állam vezetői között, de amelyik pillanatban szembe kerülne egymással, az egyház egész mostani felépítménye széthullana, s újra kellene kezdenünk az ősi ellenállást az örök kezdetnél a gyülekezeti istentiszteletnél. Nem bocsátkozom jóslatokba aziránt, hogy egy ilyen fordulat mikor következhetik el, csak azt látom meg, hogy minden egyház, amely az állammal életre-halálra összenő, államválság idején külső, intézményes mivoltában összeomlik. Ezért világosan kell látnunk, hogy minden egyházpoltikában egy idői és egy örökkévaló mozzanat van. Idői mozzanat a mindenkori államrenddel való megegyezés és együttműködés, örökkévaló a mindenkori államrendtől való lelki és erkölcsi függetlenségnek a biztosítása. Ezt a függetlenséget, mi, az evangélium egyházai, nem jogrendszerben, nem intézményekben s nem hatalmi eszközök nemzetközi összefüggésében érhetjük el, hanem a reánk bízott Igének belső igazságában és élet és történelem formáló erejében. Azért minden válságos időben szükségessé válik egy egészen sajátos készenlét, az egyháznak állandó mozgósítása, az, hogy üzenete, mondanivalója, igehirdetése minél tisztább legyen és minél hatalmasabban érvényesülhessen. Ha jobb igehirdetők leszünk, tudósabb teológusok, szolgálatra készebb és képezebb presbiterek, hívőbb reformátusok és Istennek engedelmesebb gyermekei, sokkal jobban elkészülünk minden eljövendő változásra, mintha apró politikai kapcsolatokat keresünk, s rövid lejáratú életbiztosítással próbáljuk hatalmi súlyunkat egyik vagy másik párt keretei között meghosszabbítani.

Az elmúlt év egyházpoltikai változása azonban kedves alkalmat szolgáltat nekem arra, hogy megemlékezzem Darányi Kálmán miniszterelnökségének nemzeti szempontból való nagyjelentőségéről. Nemzeti szempontból – ismétlem – és nem református szempontból. Sohasem kívántuk, s ő sohasem tette volna meg, hogy azért elégítsen ki egy érdeket, mert az református. De újólág igazolva láttuk, hogy népünknek igazán nemzeti érdeke annak az előmozdítása, hogy magyarabbá, különbbé, nemesebbé, boldogabbá váljék, elsőrenden református érdek is, annál a titokzatos összefüggésnél fogva, hogy ami ezen a földön igazán magyar érdek, az református érdek is, s ami igazán református érdek, abból elsősorban magának a történelmi nemzetnek van előmenetele. El kell búcsúznom dr. Hóman Bálint kultuszminisztertől, ki minisztersége alatt a vérbeli történettudós, az igazi államférfi tiszta látásával értékelte a magyar kálvinizmus múltját és a jelenlegi helyzetében rejlő ígéreteket. A magyar művelődéspolitika terén maradandó nyomokat hagy hátra az ő szolgálata, s mi bízunk abban, hogy rendkívüli képességeivel a magyar közélet terén még találkozni fogunk. Mélyen sajnáljuk Tasnádi Nagy András távozását a kultuszállamtitkári állásból. Igazabb lelkű, nemesebb gondolkozású, tisztább etikájú, buzgóbb és evangéliumibb embert a magyar közéletben nehezen találunk. Tanúságot teszek arról a páratlan önzetlenségről, hűségről, bátorságról, erkölcsi függetlenségről és lelki nemességről, amellyel ő e tisztet betöltötte. Végül kifejezem azt a reménységemet, hogy Lázár Andor kecskeméti egyházmegyei

gondnok, megválvá az igazságügy miniszteri székből, ahol olyan nagy értékű munkát és példaadó szolgálatot végzett, felszabaduló erejét és idejét annak az egyháznak szolgálatára szenteli, mely őt meleg szeretettel, őszinte nagybecsüléssel veszi körül és követi.

Bizalommal köszöntjük *Imrédy* Béla kormányát. Soha még kormányelnök nagyobb feladatok előtt nem állott, mint ő a legutóbbi időben. Képességei rendkívüliek, épen úgy, mint a kor igényei vele szemben. Mi mindig mögötte állunk, míg a keresztyén és nemzeti megújulás feladatát úgy végzi, hogy a nemzeti eszme tartalmából nem vész el az emberi egyetemesség és a keresztyén eszme egyetemes tartalmából nem vész el az evangéliumi protestantizmus és kálvinizmus különös missziója.

Nagy bizalommal, régi szeretettel köszöntjük *Teleki* Pál gróf kultuszminisztert, akinek gazdag egyéniségében történelmi osztályának öröksége, az igazi tudós életművének aransúlyával egyesül s a nemzetnevelő szent nyugtalansága a modern magyar államférfiú és kultúrpolitikus tiszta és nagyvonalú programjában tárgyiasul. Szívvel üdvözljük az államtitkári székből *Zsindely* Ferencet, ősi, dunántúli református család sarját, tiszta fejű, bölcs, hű és bátor embert, aki rövid idő alatt nemcsak megnyerte, hanem meg is szolgálta a magyar református egyház nagybecsülését és bizalmát.

Az egyházkerületi közgyűlés előtt fekszik, e jelentésnek is kiegészítő részét teszi mindaz a részletes beszámoló, amely iskolaügyünk, missziói munkánk, közigazgatásunk és gazdasági helyzetünk kiemelkedő eseményeiről ad részletes és hű képet. Ezek közül én egy néhány kérdést itt is kiemelek.

Iskolaügy

A magyar iskolaügy átszervezésében minket leginkább a gyakorlati középiskolák létesítése érdekel. Középiskolai oktatásunk ügye még mindig nem nyert végleges megoldást. Vidéki városainkban egyre-másra szervezett gimnáziumok céljukat nem érték el, mert vagy feleslegesen sok embert zúdítottak főiskolai pályára, s növelték az értelmiségi pályán a munkanélküliséget, vagy pedig elriasztották és távol tartották az illető község földműves, iparos és kereskedő ifjúságát a továbbképzéstől, mert latin és görög nyelv tanulását kívánták meg tőlük, ahelyett, hogy olyan ismeretekre tanították volna, amelyeknek gyakorlati hasznát veszik. Most azt tapasztaljuk, hogy a mezőgazdasági középiskolában kitűnő tanulókká válnak azok, akiket csak kölöncként hurcolt tovább a gimnázium, mert olyan dolgokra tanítják őket, amelyek mindennél jobban érdeklik. A mi egyházkerületünknek is meg kell szívlelnie ezt a tapasztalást, s ha már az egyetemes konvent nem tud egy általános iskolapolitikát keresztülvinni, mi a Dunamelléken igyekezzünk különböző iskolafajokkal minden szükségletet kielégíteni és a reánk bízott nemzedéket minél több oldalú nevelésben részesíteni. Ezért örülök annak, hogy Kecskemét feladta a leánygimnáziumi törekvéseket, líceummá alakult át, s képzőjével együtt egységes leánynevelő intézetet alkot. Ettől az iskolától nagyon sokat várok. Azt, hogy a Dunamellék református társadalmának azt a részét, amelynek igényeit a Baár-Madas nem tudja kielégíteni, mert a szülők nem tudják a Baár-Madas igényeit kielégíteni, gyakorlatiasabb, olcsóbb és mégis a legmagasabb rendű pályára nevelje: művelt magyar anyákká és hitvesekké. Nem tudom kifejezni, mennyire megnyugtató reám nézve, hogy a dunamelléki iskolaügyet *Imre* Sándor tartja a kezében.

Belmisszió

Ha valaki összehasonlítja a Dunamelléki Egyházkerület mostani jegyzőkönyveit egy negyedszázaddal előbbiekkal, elcsodálkozik, mekkora helyet tölt be az egyház életében a missziói munkának öntudatos szervezése, irányítása és fejlesztése. Amint végig nézem a jelentéseket, megállapítom, hogy először a gyülekezeti munkamódszerben és eredményben egyre fejlődik és izmosodik, megállapítom azt, hogy a

legtöbb gyülekezetben rendszeresen folyik a specializált pásztori munka. Vasárnapi és bibliai iskolákkal a gyermekekhez férkőznek, fiú- és leányifjúsági egyesületekkel a jövő gyülekezetet szervezik; női táborokkal és férfikörökkel a templomon kívüli egyházépítés kollektív feladatát végzik el. Lelkipásztori és presbiteri konferenciákkal, másutt gyülekezeti munkások képzésével gondoskodnak öntudatos vezetőkről. Mind e munkák közül kiemelem a leányegyesületek megszervezésének szükségét. Az egyetemes konvent kimondta, hogy a református leányegyesületeket éppúgy megszervezzék, ahogy a keresztyén ifjúsági egyesületek keretén belül a református ifjúsági munka meg van szervezve. E célra ifjúsági titkárt választott, akinek feladata a meglévő egyesületek bekapcsolása, az előkészítő munka megindítása, s ahol megérett rá a helyzet, új egyesületek megszervezése. Kérem az egyházmegyéket, esperes urakat és belmissziói előadókat, legyenek minél teljesebb mértékben segítségére, s az ő szolgálatától függetlenül, saját hatáskörükben vigyék végbe a szervezésnek és átszervezésnek ezt a munkáját a Belmissziói Útmutatóban kifejezett irányelvek szerint.

Nem végezhetem a belmisszióról való beszámolómat anélkül, hogy fel ne hívjam egyházkerületem figyelmét a Filadelfia diakonisszaképző intézet új helyzetében és hozzánk való új viszonyában végzett első évi munkájára. Ez a nagyszerű intézmény nehéz küzdelmekkel és nagy áldozatok árán tovább végzi a maga Istentől vett szolgálatát. De e szolgálatban nagyon számít a Dunamelléki Egyházkerület egyre hathatósabb támogatására. Ez a támogatás áll először jóindulatú érdeklődésből. Ne legyen senki, aki nem ismeri ezt az intézményt, nem érez érte felelősséget és nem érez készséget a szolgálatára. Második módja a támogatásnak az, ha a Filadelfia Baráti Szövetségének megszervezésénél minden erővel közreműködnek. Egy nagy, élő tőkének, áldozatos hátvédnek kell odaállania ez intézmény mögé. Csak az önként vállalt adomány méltó igazán a Filadelfia múltjához és egész programjához. A gyülekezetekben hány ember érezte a diakonissza szolgálatának áldását, a kórház hány református emberrel tett jót; mindezekhez Krisztus szavaival fordulok: tízen gyógyulátok meg, kilence pedig hol vagyon? Ezekből kell, hogy kialakuljon a Filadelfia Baráti Társaságának a törzse. A leányegyesületek és a női tábor a maga gyülekezeti munkájába programmul kell, hogy felvegye az egyházkerület eme intézményének állandó támogatását. Az egyetemes konvent a Szeretetszövetség elnökségének kérésére hozzájárult ahhoz, hogy a gyülekezetekben alakuló női táborok minden egyházi adófizetőtől hetenként két fillér önkéntes hozzájárulást szedjen be s ennek az összegnek 40 százalékát a Szeretetszövetségnek adja, 30 százalékát helyi szükségletekre fordítsa, 30 százalékát pedig az egyházkerület szeretetintézményeinek a támogatására fordítsa. Felkérem a gyülekezeteket és lelkipásztorokat, hogy ebben a nagy munkában közreműködni szíveskedjenek s a kerületnek járó 30 százalékkal elsősorban a Filadelfia barátainak segítségére.

Gazdasági helyzetünk

Bár az utóbbi évtized legjobb termése az idénre esett s a búza árát is a világháborús készülődések elég magas színvonalon tartották, mégis, az a reménységünk., hogy a szűk esztendő után egyházkerületünk jobb napokat lát és építő munkáját nagyobb erővel folytathatja, nem teljesedett be. A beruházási kölcsön minden áldozatot igénybe vett, a mozgósítás és a visszacsatolás költségei a hónapok jövedelmét emésztik föl s így a magyar református egyháznak tovább kell küzdenie a maga anyagi nehézségeivel. Azonban egészen éles és fenyegető helyzet állott elé a nyugdíjintézet terheinek felemelésével, főképen a kisebb gyülekezetek lelkipásztoraira. Egészen bizonyos, hogy 4–500 pengőt az a lelkipásztor, aki házonkívül gyermeket tanít, többletthez képest elhordozni nem tud. Épen ilyen bizonyos az, hogy a nyugdíjintézet 55 pengős özvegyi kegydíját tovább fenntartani nem lehetett. Nincs más kivezető út,

mint a családi segélyek és korpótlékok valorizálása. Az egész magyar református egyház egységesen és nyomatékosan kéri ezt az államtól, mint olyan segítséget, amelytől a jelenlegi nemzedék nyugalma és munkaképessége függ.

Egyházmegyék

Az egyházmegyék életén végigtekintve, mindenütt a csendes elmélyülés, a lelki munka fejlődése, az eddigi magvetés szárba szökkenése tapasztalható. Egyik legmódosabb és legkeményebb egyházmegyénk, Solt panaszkodik arról, hogy népe lassanként szegényedik. Az egyháztagok adóalapja 14 községben fogy, a többiben áll, vagy alig emelkedik. Földművelő népünk sokhelyt mintha meguntta volna az ősi földet, bérbeadja, vagy eladja és más, különösen nyugdíjas foglalkozást keres. Az elhagyott fészekbe pedig idegen telepszik. Ennek is a népszaporaság megbénulása az oka. Meg is mondja a jelentés: a természetes népszaporodás az egyházmegyében 2.2 ezreléket mutat. Világosan megállapítható, hogy minden olyan néprétegnek, amelyiknek szaporasága megcsökken, megcsökken a szorgalma és gazdasági erőkifejtése is, s olyan áljólét következik be, amelyik alapjában véve nyugdíjas állapot, a kihálás előtti pihenés ideje. Ugyanaz a folyamat Baranyában már itt-ott bevégeződik, egész romboló mivoltát megmutatva. Barbarcon már csak ötven református lélek van, s ősi örökségüknek minden porszeme nemzeti ségi kezekre került; 200 hold cserélt gazdát 50 év alatt. Itt említem meg, hogy e kérdésben tudományos és publicisztikai szempontból megint a legkomolyabb teljesítmény, egy magyar református lelkipásztor, Kiss Géza: Ormányság c. műve, a magyar népelettan egyik legszebb könyve. Nagy örömünkre szolgál azt az általános elismerést feljegyezni, amely ezt a könyvet kísérte. De újólág meg kell állapítanom, hogy az egyke leküzdésére a magyar kormány még mindig nem tett egyetlen egy elhatározó lépést. Baranyában a kis gyülekezetek lelkipásztorai rendkívül intenzív belmissziói munkát végeznek, úgy, hogy maholnap például lehet állítani. Fájdalom, mikor a népromlás egy bizonyos mértéken túlmege, magát a fizikai életet lelki eszközökkel megmenteni már nem lehet. Minden élőlénynek ez a törvénye. Annál rokonszenvesebb és tiszteletreméltóbb, hogy a magyar református lelkipásztorok serege milyen hősieen, komolyan, odaadással és magára hagyatottan küzd egy olyan veszedelemmel, amelyik szinte az elemi csapás romboló erejét mutatja. A pesti egyházmegye a rizikó biztosítást 500 pengőről 1000 pengőre emelte fel s ezzel lelkipásztoraink hátramaradottjai érdekében nagy jót cselekedett. A pesti egyházmegyében ki kell emelnem a gyülekezetek építkező munkáját. A pestkörnyéki egyházmegye kiválása hitem szerint nagy haszonnal jár a benne önálló léthez jutó gyülekezetekre, de legnagyobb nyereség a visszamaradó pesti egyházmegyére lesz. A pestkörnyéki egyházmegye tisztviselői kara meg van választva, minden elő van készítve, hogy munkáját megkezdje, s ez 1939. január 1-én meg is fog történni. Különös figyelmébe ajánlom az egyházkerületnek ezt az új alakulatot. Ha van egyházmegye, amelyik magában véve egy nagy nemzeti problémát jelent, úgy az a pestkörnyéki egyházmegye. A meglazult talajú faluból seregestől vándorolnak a katángkóró exisztenciák a főváros felé. A fővárosból egyre nagyobb erővel szorul ki a sok kisebb, lecsúszott, elkallódott exisztencia a külvárosok felé. Ez a két ellentétes társadalmi erő a pestkörnyéki városokban és falvakban torlaszolódik fel egy nagy avargyűrűvé, egy olyan avargyűrűvé, amelyik világfelfordulás esetén halálos szorítással roncsolná szét Magyarország szívet... Ezért ennek a rétegnak lelki és fizikai gondozása az egész országnak az érdeke. Nem szabad tehát helyi érdeket látni benne s magának Dunamelléknek, s a magyar református egyháznak kell ez alakulat mellé odaállani. Somogy jelentésében örvendezve emeli ki a vallástanítás színvonalának emelkedését, az ifjúsági és presbiteri konferenciák, vezetőképzők, összejevetelek nagy jelentőségét. Budapest birkózik a Lónyay-utcai gimnázium felépítésének roppant nagy feladatával, egyébként nagy anyagi

erők felett rendelkezve folytatja a maga missziói munkáját. Kecskemét kiemelkedő eseménye, hogy a ceglédi nagytemplom kupolája újra elkészült, s a Tisza-Dunaközének kálvinista katedrálisa megégése óta megnyitotta kapuját a hívek előtt. A templom belső szépségben sokat nyert, s ma Magyarországnak alighanem legszebb temploma.

Szolgálataim. Munkanaptár

1937. év november 23–26-ig Hódmezővásárhelyen és Szegeden időztem. December 7–10-ig a zsinat foglalt el. December 16-án a Magyar Családvédelmi Szövetség ünnepélyes megalakuló közgyűlésén ünnepi beszédet mondtam. December 19-én a Baár-Madas leánynevelő intézetben prédikáltam és úrvacsorát osztottam, december 31-én a rádióban előadást tartottam *A felelősség* címen. Január 17-én a budapesti theol. akadémia baráti körének ünnepségén beszédet mondtam: *Mi haszna van a teológiának?* címmel. Január 13-án a Magyar Tudományos Akadémia Berzeviczy emlékezetére szentelt közgyűlésén elnöki megnyitót olvastam fel Berzeviczy egyéniségéről és jelentőségéről. Január 20-án előadást tartottam a református falu egyházfenntartó jelentőségéről. Január 24-én a Filadelfia Diakonisszaegyesület családi estélyén a diakonisszáknak előadást tartottam. Január 27-én Debrecenben az ORLE³ és a Kálvineum közös számszéki ülésén elnököltem. Január 30-án a rádióban felolvasást tartottam: *Családvédelem* címmel. Január 31-én különböző ORLE értekezleteken elnököltem. Február 1-én egyházkerületi belmissziói értekezletet tartottam. Február 10-én a két protestáns egyház sajtóértekezletén vettem részt, amelyet Ohlemüller úrral, a Protestantizmust Védő Világszövetség vezértitkárával tartottunk. Február 11-én a Protestáns Irodalmi Társaságnak a Zeneakadémián tartott jubileumán megnyitói beszédet mondtam. Február 23-án *a vitézség értékfogalma* címen a budapesti vitézi szék előtt előadást tartottam. Február 25-én Dombóváron a baranyai, somogyi és tolnai egyházmegyék lelkipásztoraikat gyűjtöttem össze és nekik előadást tartottam a küszöbön álló nagy kérdésekről és arról, hogy magyar református egyházunknak milyen magatartást kell ezekkel szemben tanúsítani. Március 4-én a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület szeretetvendégségén előadást tartottam *Egyesület és egyház* címen. Március 18-án a Lelkésznék Szövetsége által a Heidelbergi Kátéről rendezett előadásorozaton beszéltem Isten szuverenitása és az imádság címen. Március 24-én Budapesten a fasori egyházban összegyűjtöttem a Budapesten dolgozó református tanárok, hitoktatók és tanítók seregét és őket tájékoztattam arról, hogy a küszöbön álló nagy egyházpolitikai és világnézeti kérdésekben és változásokban a református egyház nevelőinek milyen magatartást kell tanúsítani. Másnap, március 25-én a kelenföldi egyházközösségben gyűjtöttem össze a budapesti, pesti és vértesaljai egyházmegyék lelkészeit, őket is részletesen és módszeresen tájékoztattam a teendőkről s írásban feltett nagyszámú kérdéseikre feleletet adtam. Március 27-én a Soli Deo Gloria Szövetség egyetemi istentiszteletén prédikáltam: *Dániel a fogáság böse* című tételről. Április 4-én értekezletet tartottam Schumann hallei professzorral külföldre menő diákjaink ügyében. Április 15-én Lauranában nagypénteken istentiszteletet tartottam és 17-én Abbáziában az úrvacsoránál segédkeztem. Április 29-én a Lónyay-utcai gimnázium öregdiákjainak estélyén *A mi iskolánk* címen előadást tartottam. Május 12-én *a gyermek hitélete és a korszellem* címen előadást tartottam a székesfővárosi népfőiskolán, május 13-án a kecskeméti és solti egyházmegye lelkipásztoraival tartottam bizalmas megbeszélést Kecskeméten. Május 15-én részt vettem és szolgáltam Orgoványon dr. Bodonhelyi József beiktatásán. Május 19-én Mátészalkán a felső tiszavidéki lelkészek számára konferenciát tartottam, délután átmentem Vásárosnaménybe, ahol prédikáltam. Május 20–21-én vezettem

³ Országos Református Lelkészegyesület

a Református Élet mátészalkai konferenciáját s annak ünnepi befejezése alkalmából május 22-én a vármegyeházán előadást tartottam; a konferencia alatt meglátogattam a kocsordi református egyházat. Május 21-én meglátogattam a nyíregyházi Kálvineumokat és a rögtönzött összejövetelükön beszédet tartottam *A vörös garas* címmel. Június 15-én a Theológia évfárázó ünnepélyén beszédet mondottam. Május 24-én a felsőházban a zsidótörvényről tartott vitában, nagyobb beszédet mondottam. Június 25-én az István király emlékévé megnyitó istentiszteletén prédikáltam. Június 26-án az aligai templomszentelésén az igehirdetést végeztem. Július 3-án Balatonszárszón részt vettem a Soli Deo Glória Szövetség ünnepi hetén, prédikáltam, az új tisztkart beiktattam és előadást tartottam, *Mi a magyarság* címen. Július 7-én Debrecenbe kellett mennem és Maklárý Károly püspök temetésén szolgálnom. Augusztus 16-án a Magyarok Világgyűlése alkalmából a Kálvin téren ünnepi istentiszteletet tartottam. Augusztus 21-én Pócsmegyeren prédikáltam és úrvacsorát osztottam. Augusztus 22–26-ig Debrecenben időztem, vezettem a református világgyűlést, ahol záróbeszédet mondottam, azután az ORLE konferenciáján és végül közgyűlésén elnököltem. A világgyűlés alkalmából rendezett hangversenyen megnyitó beszédet tartottam. Szeptember 6-án részt vettem Raffay Sándor evangélikus püspök jubileumán és őt üdvözöltem. Szeptember 19-én Varga Sándor vértessaljai esperes temetésén szolgáltam. Szeptember 22-én a theológiai évmegnyitó ünnepélyén szóltam az ifjúsághoz. Október 12-én a missziói előadókönyvülésén az evangélizáció kérdésénél felszóltam. Október 23-án Rákospalotára mentem, ahol a Bethlen Gábor Szövetség jubileumi ülésén előadást tartottam: *Elhanyagolt szövetségésünk* címmel. Október 30-án a ceglédi helyreállított templomot ünnepélyesen felajánlottam és prédikáltam. November 6-án a Szabolcska síremlék leleplezésénél szolgáltam. November 12-én a felsőházban a visszacsatolt Felvidék törvényjavaslat tárgyalásánál felszóltam. Megjelent „*Legyen világosság*” c. gyűjteményes könyvem három kötetben.

Az igehirdetői, pásztori és személyes látogatói munka otthon is, vidéken is szemmel láthatóan fogy. Helyét egyre több bizottsági ülés és értekezlet foglalja el. Bár minden eddigi megbízatásomtól, ha csak lehet, visszavonulok, így a Protestáns Irodalmi Társaság vezetését is nálamnál avatottabb kezeknek adtam át, az adminisztratív munka és a protekciós igénybevétel miatt terhem egyáltalában nem könnyebbedik. Az elmúlt évben körülbelül három hetet töltöttem betegszabadságon.

Új feladatok

A magyar református egyháznak mindegyre tájékozódnia kell, mert minden év új meg új helyzet elé állítja. Új helyzet elé a most végbement történelmi változás is. Bár Dunamellék a Felvidékből egyetlen egyházközséget sem kap, mégis éppúgy ki akarja venni részét a visszaigazítás nagy munkájából, különösen a lelki feltételek megteremtéséből, mint a többi kerület. Világosan kell látnunk, hogy a mostani napokban égre lobogó öröm szükségképpen szívós és áldozatos kitartással kell, hogy váljék mindnyájunk számára. Nagyon sokat kell tenni arra vonatkozóan, hogy a szalmaláng lelkű magyar hirtelen ne csalódjék és ki ne ábránduljon. Nekünk tudnunk kell, hogy akik visszajönnek hozzánk, azok más világban nőttek fel, sok tekintetben idegenekké váltunk egymásra, s nekünk az anyai szeretet türelmével és önfeláldozásával kell a nagyobb áldozatot meghozni a lelki egység helyreállítása érdekében. Gondoljunk arra, hogy hazatérő testvéreink más politikai atmoszférában éltek, szinte egy emberöltőn át. Demokrácia, szabadelvűség egyebet jelent számukra, mint mireánk. Ha másképpen gondolkoznak, mint mi, ne kezdjük el a régi szokást, hogy baloldalnak minősítjük és úgy próbáljuk elintézni azt, aki éppen olyan nemzeti, mint mi, csak egy néhány közömbös kérdésben másképp gondolkozik. Társadalompolitikai és szociális tekintetben Magyarország hátrább van, mint a visszacsatolt rész. Nagy erőfeszítéssel kell

mindent megtenni, hogy ezen a téren a különbség kiegyenlítődjék. De intem a hozzánk érkező sereget is, hogy óvja meg magát a csalódásoktól. A beteljesült remények fölött való boldog lelkendezésben gondolja meg, hogy édesanyja, akihez visszatért, szegény, megcsonkított és megcsúfolt asszony. Legjobb szolgálatot akkor teszi neki, ha tűr, vár, bíz, s ezzel is bizonyosságot tesz arról, hogy feketébb kenyér mellett is százszor inkább magyar, minthogy valamivel jobb anyagi életmód mellett idegen járomban nyögjön. Számolnia kell a felvidéki magyar kálvinizmusnak azzal, hogy ha meg is szűnt nemzeti kisebbség lenni, itt vallási kisebbségként fogják kezelni, s naponként, percenként, akarva, vagy akaratlanul gondoskodnak róla, hogy ezt ne felejtse el. Ne féljen tehát a szenvedéstől és a hátrátételtől. A felvidéki magyarságnak általában, benne a kálvinizmusnak különösen, nagy missziói feladata van a magyar újjászületésben: szabadabbá, demokratikusabbá, bátrabbá és fegyelmezettebbé kell tennünk közös munkával a megnagyobbodott országot. Ebben az a magyarság, amelynek lelkét a nemzeti felkelések történelme határozta meg, különösen sokra hivatott. A magyarság, a szabadság és a rend hármasköveteleménye kell, hogy összefonódjék az új magyar lélekben, s az új magyar korszak kialakításában. Ebben pedig nagyon sok van a magyar szabadságharcok szent hagyományából, Bethlen és a Rákócziak lelkéből. Vajha a Felvidékkel együtt a Rákócziak lelke is a mienk lenne!